

Uchwała z dnia 30 stycznia 2002 r., III CZP 80/01

Sędzia SN Barbara Myszka (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Stanisław Dąbrowski

Sędzia SN Tadeusz Domińczyk

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku wierzyciela Powszechnej Kasy Oszczędności, Banku Polskiego S.A., IV Oddziału w P. przy uczestnictwie Łukasza S. o nadanie bankowemu tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 30 stycznia 2002 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Piotra Wiśniewskiego, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Poznaniu postanowieniem z dnia 16 listopada 2001 r.:

„1. Czy czynność bankowa dokonana przez przedstawiciela (pełnomocnika) banku jest czynnością dokonaną bezpośrednio z bankiem w rozumieniu art.97 ust. 1 Prawa bankowego (Dz.U. z 1997 r., Nr 140, poz. 939 ze zm.),

2. czy sąd odwoławczy po rozpoznaniu zażalenia wierzyciela na postanowienie sądu pierwszej instancji o oddaleniu jego wniosku o nadaniu bankowemu tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności – uwzględniając to zażalenie – winien wydać postanowienie o zmianie zaskarżonego orzeczenia przez nadanie klauzuli wykonalności, czy też postanowienie o uchyleniu zaskarżonego postanowienia i przekazaniu sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania ?”

podjął uchwałę:

1. Czynnością bankową dokonywaną „bezpośrednio z bankiem” w rozumieniu art. 97 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. Nr 140, poz. 939 ze zm.) jest także czynność dokonana przez pełnomocnika banku.

2. W razie uwzględnienia zażalenia na postanowienie sądu rejonowego, oddalające wniosek o nadanie bankowemu tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, sąd drugiej instancji może wydać orzeczenie reformatoryjne.

Uzasadnienie

Powszechna Kasa Oszczędności, Bank Polski S.A., IV Oddział w P. wystąpił z wnioskiem o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu, wystawionemu w dniu 3 listopada 2000 r. z powołaniem się na art. 96 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. Nr 140, poz. 939 ze zm. – dalej „Pr.bank.”), stwierdzającemu, że Łukasz S. powinien zapłacić wnioskodawcy kwotę 2865,64 zł z odsetkami od dnia 4 listopada 2000 r., z tytułu udzielonego mu w dniu 2 grudnia 1999 r. kredytu gotówkowego, kwotę 502,31 zł z tytułu odsetek za czas od dnia 12 kwietnia 2000 r. do dnia 3 listopada 2000 r. i kwotę 38,95 zł z tytułu kosztów, oraz że roszczenie o zapłatę wymienionych kwot jest wymagalne.

Postanowieniem z dnia 18 stycznia 2001 r. Sąd Rejonowy w Poznaniu oddalił wniosek z tej przyczyny, że umowa o kredyt gotówkowy, z której wynika roszczenie stwierdzone bankowym tytułem egzekucyjnym, zawarta została przez Łukasza S. nie bezpośrednio z bankiem, lecz ze spółką z ograniczoną odpowiedzialnością pod firmą „PKO Towarzystwo Finansowe” z siedzibą w G., powołującą się jedynie na upoważnienie Banku. Sąd Rejonowy uznał, że nie został spełniony wymóg dokonania czynności bankowej „bezpośrednio z bankiem”, przewidziany w art. 97 ust. 1 Pr.bank., który jest, zdaniem tego Sądu, przepisem szczególnym w stosunku do art. 95 k.c.

Przy rozpatrywaniu zażalenia wierzyciela Sąd Okręgowy w Poznaniu powziął poważne wątpliwości, wobec czego postanowieniem z dnia 16 listopada 2001 r. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia dwa zagadnienia prawne przytoczone na wstępie uchwały. W uzasadnieniu wskazał na wątpliwości wyłaniające się przy określeniu wzajemnego stosunku przepisów art. 95 k.c. i art.

97 ust. 1 Pr.bank., ze względu na podkreślenie przez ustawodawcę w drugim z wymienionych przepisów, że chodzi o osobę, która dokonywała czynności bankowej „bezpośrednio z bankiem”. Wyjaśnienie tych wątpliwości jest, zdaniem Sądu Okręgowego, niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy, ponieważ umowę o kredyt gotówkowy zawarła z Łukaszem S. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością pod firmą „PKO Towarzystwo Finansowe” z siedzibą w G., która – na podstawie łączącej ją z Powszechną Kasą Oszczędności, Bankiem Polskim S.A. umowy o współpracy oraz udzielonego jej pełnomocnictwa szczególnego – była upoważniona do zawierania w imieniu i na rzecz Banku umów o kredyt gotówkowy do kwoty 5000 zł oraz umów o kredyt na zakup towarów i usług do kwoty 10 000 zł. Spółka „PKO Towarzystwo Finansowe” była zatem przedstawicielem banku w rozumieniu art. 95 k.c., a według tego przepisu, czynność prawna dokonana przez przedstawiciela w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego. Wątpliwości wywołują jednak poglądy prezentowane w doktrynie, według których przepisów art. 96-98 Pr.bank. nie należy interpretować rozszerzająco, ponieważ mają one charakter szczególny.

W uzasadnieniu drugiego z przedstawionych zagadnień Sąd Okręgowy wskazał na niejednorodną praktykę sądów drugiej instancji, które, uwzględniając zażalenie na postanowienie oddalające wnioski o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu, często uchylają zaskarżone postanowienie i przekazują sprawę sądowi rejonowemu „do ponownego rozpoznania” lub „celem nadania klauzuli wykonalności”. Przyczyną wątpliwości co do dopuszczalności wydania orzeczenia reformatoryjnego są, zdaniem Sądu Okręgowego, regulacje wynikające z przepisów art. 781 § 1, art. 758 i 782 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedstawicielstwo jest instytucją prawa cywilnego, dzięki której przedstawiciel swoim zachowaniem może wywołać skutki prawne bezpośrednio w sferze prawnej reprezentowanego. W razie dokonania czynności prawnej przez przedstawiciela, przedstawiciel składa własne oświadczenie woli, z tym że czyni to w imieniu reprezentowanego i z bezpośrednimi skutkami dla reprezentowanego. Aby działanie przedstawiciela osiągnęło zamierzony rezultat, a więc wywołało bezpośredni skutek między reprezentowanymi a osobą trzecią, przedstawiciel musi mieć stosowne umocowanie, którego źródłem mogą być albo oświadczenie woli reprezentowanego (pełnomocnictwo), albo inne zdarzenia prawne niż czynność

prawna reprezentowanego (przedstawicielstwo ustawowe; por. art. 95 § 2 i art. 96 k.c.). Umocowanie to w zasadzie dotyczyć może każdej czynności prawnej, chyba że ma ona charakter ściśle osobisty.

Zgodnie z art. 95 § 1 k.c., z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych albo wynikających z właściwości czynności prawnej, można dokonać czynności prawnej przez przedstawiciela. Czynność prawna dokonana przez przedstawiciela w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego (art. 95 § 2 k.c.). Zakaz dokonania czynności prawnej przez przedstawiciela może wyjątkowo wynikać z wyraźnego przepisu ustawy. Przykładem takim jest art. 944 § 2 k.c., zgodnie z którym testamentu nie można sporządzić ani odwołać przez przedstawiciela, lub art. 73 k.r.o. stanowiący, że przedstawiciel ustawowy ojca nie mającego pełnej zdolności do czynności prawnych nie może w jego imieniu dziecka uznać. Poza przypadkami wyraźnie wskazanymi w ustawie, niedopuszczalność dokonania czynności prawnej przez przedstawiciela może wynikać jedynie z „właściwości” czynności prawnej, to znaczy z jej ściśle osobistego charakteru.

Nie powinno budzić wątpliwości, że takiego charakteru nie mają czynności bankowe, polegające na udzielaniu kredytów lub pożyczek pieniężnych (por. art. 5, 69 i 78 Pr.bank.), które – jak trafnie zauważył Sąd Okręgowy – są czynnościami cywilnoprawnymi. Zaliczenie przez ustawodawcę określonych czynności prawnych do kategorii czynności bankowych w rozumieniu art. 5 Pr.bank. ma znaczenie m.in. dla oceny dopuszczalności korzystania z przywileju ustawowego banku, jakim jest uprawnienie do wystawiania bankowych tytułów egzekucyjnych. Uprawnienie to obejmuje nie tylko tzw. podstawowe czynności bankowe wymienione w art. 5 ust. 1 Pr.bank., lecz także czynności wskazane w art. 5 ust. 2, jeżeli są one wykonywane przez banki (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 1999 r., III CZP 14/99, OSP 2000, nr 3, poz. 41).

Stosownie do art. 96 Pr.bank., na podstawie ksiąg banków lub innych dokumentów związanych z dokonywaniem czynności bankowych, banki mogą wystawiać bankowe tytuły egzekucyjne. Wystawiony przez bank tytuł egzekucyjny powinien zawierać dane – określane w doktrynie jako wymogi formalne – w tym oznaczenie czynności bankowej, z której wynikają dochodzone roszczenia, oraz wzmiankę o wymagalności dochodzonego roszczenia. Zgodnie z art. 97 ust. 1 Pr.bank., bankowy tytuł egzekucyjny może być podstawą egzekucji prowadzonej

według przepisów kodeksu postępowania cywilnego po nadaniu mu przez sąd klauzuli wykonalności wyłącznie przeciwko osobie, która bezpośrednio z bankiem dokonywała czynności bankowej albo jest dłużnikiem banku z tytułu zabezpieczenia wierzytelności banku wynikającej z czynności bankowej i złożyła pisemne oświadczenie o poddaniu się egzekucji oraz gdy roszczenie objęte tytułem wynika bezpośrednio z tej czynności bankowej lub jej zabezpieczenia.

Zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie podkreśla się, że przepisy o bankowym tytule egzekucyjnym mają charakter wyjątkowy, ponieważ stanowią odstępstwo od ogólnych zasad dochodzenia roszczeń w sądowym postępowaniu rozpoznawczym. Dlatego powinny być interpretowane ściśle, a nie rozszerzająco (por. np. uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 1995 r., II CRN 165/94, OSNC 1995, nr 6, poz. 101 i postanowienia z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CA 4/99, OSNC 2000, nr 3, poz. 53).

Nie jest to jednak dostateczny argument na rzecz tezy, że art. 97 ust. 1 Pr.bank. – ze względu na zawarte w jego treści podkreślenie, iż chodzi o czynność dokonaną „bezpośrednio z bankiem” – jest w stosunku do art. 95 § 1 k.c. przepisem szczególnym. Stosunek tego rodzaju może wchodzić w grę jedynie jako jedna z postaci tzw. zbiegu norm prawnych, czyli sytuacji, w której ten sam stan faktyczny można podciągnąć pod więcej niż jeden przepis prawa. Jeżeli co najmniej dwie normy w swych hipotezach zawierają wszystkie elementy stanu faktycznego, o który chodzi, za przepis szczególny uznaje się tę normę, której hipoteza jest węższa. Innymi słowy, spośród stanów faktycznych objętych przez *lex generalis*, *lex specialis* stosuje się tylko do tych, które odpowiadają jego hipotezie (por. uzasadnienie uchwały składu całej Izby Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 1960 r., 1 CO 45/59, OSN 1961, nr 1, poz. 1). Porównanie przepisów art. 95 § 1 k.c. i art. 97 ust. 1 Pr.bank. prowadzi do wniosku, że nie zachodzi w tym wypadku zbieg norm, o którym wyżej mowa. Pierwszy z wymienionych przepisów normuje zagadnienia materialnoprawne natury ogólnej, nie obejmując swą treścią problematyki ustawowego przywileju banku, polegającego na uprawnieniu do wystawiania bankowych tytułów egzekucyjnych. Drugi z kolei, normuje problematykę prawoprosesową związaną z wystawianiem bankowych tytułów egzekucyjnych. Porównywane przepisy odnoszą się zatem do stosunków leżących w różnych płaszczyznach.

Jak była już o tym mowa, czynność prawna dokonana przez przedstawiciela w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego. Zawarcie przez pełnomocnika banku w imieniu banku umowy kredytu lub pożyczki pieniężnej z osobą trzecią oznacza, że stroną tej umowy jest od chwili jej zawarcia bank; w konsekwencji wiąże ona bank i osobę trzecią. W takim wypadku można mówić o dokonaniu przez osobę trzecią czynności bankowej z bankiem.

Pozostaje do rozważenia kwestia, jakie znaczenie ma zawarte w treści art. 97 ust. 1 Pr.bank. podkreślenie, że chodzi o osobę, która „bezpośrednio” z bankiem dokonywała czynności bankowej. Poszukując odpowiedzi na postawione pytanie, trzeba przypomnieć, że przepisy art. 96-97 Pr.bank. stanowią nowe ujęcie postanowień art. 53 poprzednio obowiązującej ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 ze zm.). Artykuł 53 ust. 2 tej ustawy stanowił, że wyciągi z ksiąg banków oraz inne dokumenty związane z dokonywaniem czynności bankowych, stwierdzające zobowiązania na rzecz tych banków i zaopatrzone w oświadczenie, że oparte na nich roszczenia są wymagalne, mają moc tytułów wykonawczych, bez potrzeby uzyskiwania dla nich sądowych klauzul wykonalności. Pod rządem przytoczonego przepisu w orzecznictwie przyjmowano, że wyciągi z ksiąg banków oraz inne dokumenty związane z dokonywaniem czynności bankowych, stwierdzające zobowiązania na rzecz tych banków i zaopatrzone w oświadczenie, że oparte na nich roszczenia są wymagalne, mają moc tytułów wykonawczych także wówczas, gdy dotyczą wierzytelności nabytej przez bank na podstawie umowy przelewu (art. 509 § 1 k.c.), chyba że z wierzytelnością tą były związane zastrzeżenia co do sposobu i drogi jej dochodzenia lub egzekwowania (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1992 r., III CZP 20/92, OSNCP 1992, nr 10, poz.185).

Orzeczeniem z dnia 16 maja 1995 r. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że art. 53 ust. 2, w zakresie, w jakim nadaje moc tytułów wykonawczych bez potrzeby uzyskiwania sądowych klauzul wykonalności dokumentom w tym przepisie wymienionym, w odniesieniu do roszczeń banku wynikających z wierzytelności nabytych przezeń na podstawie czynności prawnych z dotychczasowym wierzycielem, nie będącym bankiem, z pominięciem zgody dłużnika na egzekwowanie należności w trybie przewidzianym w powyższym przepisie, jest niezgodny z zasadą demokratycznego państwa prawnego, ustanowioną przez art. 1

przepisów konstytucyjnych, utrzymanych w mocy na podstawie art. 77 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 84, poz. 426 ze zm.; por. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 maja 1995 r., K. 12/93, OTK 1995, nr 1, poz. 14). W wykonaniu powołanego orzeczenia Prezes Trybunału Konstytucyjnego, obwieszczeniem z dnia 3 stycznia 1996 r. (Dz.U. Nr 1, poz. 61), ogłosił utratę mocy obowiązującej art. 53 ust. 2 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 ze zm.) w zakresie, w jakim nadaje on moc tytułów wykonawczych bez potrzeby uzyskiwania sądowych klauzul wykonalności dokumentom w tym przepisie wymienionym, w odniesieniu do roszczeń banku wynikających z wierzytelności nabytych przezeń na podstawie czynności prawnych z dotychczasowym wierzycielem nie będącym bankiem, z pominięciem zgody dłużnika na egzekwowanie należności w trybie przewidzianym w powyższym przepisie.

Wykładnia historyczna pozwala tłumaczyć zawarte w treści art. 97 ust. 1 Pr.bank. sformułowanie „bezpośrednio z bankiem” w ten sposób, że ustawodawcy chodziło o sprecyzowanie zakresu bankowego tytułu egzekucyjnego, wskazujące w sposób wyraźny na eliminację roszczeń banku wynikających z wierzytelności nabytych przez bank na podstawie umowy przelewu (art. 509 § 1 k.c.) zawartej z dotychczasowym wierzycielem nie będącym bankiem, a nie o wyłączenie dopuszczalności dokonywania przez bank czynności bankowych przez przedstawiciela. Ustanowienie zakazu, o którym mowa w art. 95 § 1 k.c., wymagałoby wyraźnej regulacji ustawowej zbliżonej do treści art. 944 § 2 k.c. czy art. 73 k.r.o. Dlatego należy przyjąć, że czynnością bankową dokonywaną „bezpośrednio z bankiem” w rozumieniu art. 97 ust. 1 Pr.bank. jest także czynność dokonana przez pełnomocnika banku. Pogląd o dopuszczalności zawierania umów kredytowych w imieniu banku przez pośredników, legitymujących się pełnomocnictwem banku, wyrażony został również w doktrynie.

Drugie z przedstawionych zagadnień prawnych dotyczy treści orzeczenia sądu drugiej instancji w sytuacji, gdy sąd ten uwzględnił zażalenie na postanowienie sądu rejonowego oddalające wniosek wierzyciela o nadanie klauzuli wykonalności. Uwzględnienie zażalenia w takim wypadku oznacza stwierdzenie wadliwości zaskarżonego postanowienia oraz eliminację zawartego w nim błędnego

rozstrzygnięcia. Wątpliwości Sądu Okręgowego dotyczą sposobu, w jaki to następuje – czy wyłącznie przez uchylenie zaskarżonego postanowienia, czy także przez jego zmianę, przy czym źródłem tych wątpliwości są regulacje zawarte w przepisach art. 781 § 1, art. 758 i 782 k.p.c.

Rozważając to zagadnienie, trzeba zauważyć, że określenie właściwości sądu dokonane w art. 781 § 1 k.p.c. dotyczy sądu, od którego pochodzi tytuł egzekucyjny, czyli sądu, który w procesie lub w postępowaniu nieprocesowym wydał tytuł egzekucyjny nadający się do wykonania w drodze egzekucji sądowej.

W sprawie, w której wyłoniło się przedstawione zagadnienie prawne, chodzi natomiast o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu, a więc tytułowi nie pochodzącemu od sądu. Właściwość sądu określa w tym wypadku art. 781 § 2 k.p.c., zgodnie z którym klauzulę wykonalności innym tytułom nadaje sąd rejonowy właściwości ogólnej dłużnika, a jeżeli tej właściwości nie można ustalić – sąd rejonowy, w którego okręgu ma być wszczęta egzekucja. Zawarte w tym przepisie unormowanie wyłącza stosowanie w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności przepisów o właściwości przemiennej lub wyłącznej z części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego (por. art. 31-42 k.p.c.). Drugi z wskazanych przez Sąd Okręgowy przepisów stanowi, że sprawy egzekucyjne należą do właściwości sądów rejonowych i działających przy tych sądach komorników (art. 758 k.p.c.). Trzeci z kolei, że klauzulę wykonalności nadaje sąd jednoosobowo na wniosek wierzyciela (art. 782 k.p.c.).

Wzajemny stosunek przepisów art. 758 i 781 k.p.c. był już przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego, który w uzasadnieniu uchwały z dnia 5 stycznia 1999 r., III CZP 54/98 (OSNC 1999, nr 6, poz. 105) wyjaśnił, że przepis art. 781 k.p.c., określający sąd właściwy do nadania klauzuli wykonalności, jest przepisem szczególnym w odniesieniu do art. 758 k.p.c. Skład orzekający Sądu Najwyższego podzieliła to stanowisko oraz argumentację przytoczoną dla jego uzasadnienia.

Sąd Rejonowy rozstrzyga wniosek o nadanie klauzuli wykonalności postanowieniem. Dotyczy to także sytuacji określonej w art. 783 § 2 k.p.c., w której klauzulę umieszcza się na wypisie orzeczenia; treść postanowienia zawarta jest wówczas w klauzuli. Rozstrzygając wniosek, o którym mowa w art. 781 § 2 k.p.c., sąd rejonowy wydaje oddzielne postanowienie. Stosownie do art. 795 k.p.c., na postanowienie sądu rejonowego co do nadania klauzuli wykonalności przysługuje zażalenie. Dotyczy ono zarówno postanowień o nadaniu klauzuli wykonalności, jak i

postanowień odmawiających jej nadania. Na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. do zażalenia na postanowienie sądu co do nadania klauzuli wykonalności stosuje się przepisy odnoszące się do zażalenia w procesie, czyli art. 395-397 k.p.c. Zgodnie z art. 397 § 2 k.p.c., do postępowania toczącego się na skutek zażalenia stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu apelacyjnym. Należy zatem przyjąć, że sąd drugiej instancji, stosując odpowiednio przepisy art. 386 § 1 w związku z art. 397 § 2 oraz art. 13 § 2 k.p.c., może wydać orzeczenie reformatoryjne. Odmienne rozstrzygnięcie tego zagadnienia byłoby uzasadnione tylko wtedy, gdyby ustawodawca w sposób odrębny uregulował uprawnienia sądu drugiej instancji w postępowaniu zażaleniowym na postanowienie co do nadania klauzuli wykonalności.

Za stosowaniem w tym wypadku ogólnych reguł obowiązujących w postępowaniu zażaleniowym przemawia dodatkowo przepis art. 781¹ k.p.c., zgodnie z którym wniosek o nadanie klauzuli wykonalności sąd rozpoznaje niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie trzech dni od dnia jego złożenia. Podobnie art. 97 ust. 3 Pr.bank. stanowi, że wniosek banku o nadanie klauzuli wykonalności, o której mowa w ust. 1, sąd rozpoznaje niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie trzech dni od dnia jego złożenia. Wprawdzie trzydniowy termin przewidziany w powołanych przepisach jest terminem instrukcyjnym, niemniej jego wprowadzenie jest niewątpliwie wyrazem dążenia ustawodawcy do usprawnienia postępowania klauzulowego. Temu samemu celowi służy możliwość wydania przez sąd drugiej instancji orzeczenia reformatoryjnego.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 w związku z art. 397 § 2 oraz art. 13 § 2 k.p.c. rozstrzygnął przedstawione zagadnienia prawne jak w uchwale.